

Хавронюк М.І.

*доктор юридичних наук,
професор, професор
кафедри кримінального
та кримінального
процесуального права
Національного університету
«Києво-Могилянська
академія»*

Khavronuk M.I.

*Doctor of Law, Professor,
Professor of the Department
of Criminal and Criminal
Procedural Law of National
University «Kyiv-Mohyla
Academy»*

«НЕВІДВОРОТНІСТЬ» ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ: СТАТИСТИКА, ЯКА НЕ БРЕШЕ

Наскільки ефективно здійснюється правоохоронна діяльність у сфері протидії корупції, неможливо виміряти і з'ясувати без детальних статистичних даних. Лише на їх основі можна говорити про успіхи чи провали у справі протидії корупції. Але, як доводить офіційна статистика, для переважної більшості латентних корупціонерів невідворотною відповідальністю так і не стала.

За два роки активної діяльності НАБУ, станом на 31 грудня 2017 р., судами винесено лише 19 обвинувальних вироків у завершених цим органом провадженнях і лише близько 107 таких проваджень щодо 165 обвинувачених перебувало на цей час на розгляді в судах. Причини такої невисокої ефективності – у складному процесі становлення нового антикорупційного органу, завантаженості і залежності судів, тривалій відсутності єдиної судової практики, а головне – «палицях у колеса» НАБУ, які охоче вставляють і злочинці на високих посадах, і їхні покровителі в правоохоронних органах, навіть, як з'ясувалось у квітні 2018 року – і в Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі. Як результат – у третині з-поміж 127 проваджень, переданих НАБУ до суду, розгляд по суті не розпочався, а у 48 провадженнях навіть не було підготовчого засідання. Деякі провадження чекають своєї черги рік-півтора [1].

За весь час діяльності НАЗК цим органом, станом на 1 березня 2018 р., направлено до судів 152 протоколи про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією (статті 172-4–172-9 Кодексу України про адміністративні правопорушення. За цими протоколами судами засуджено лише 35 осіб (23,0%). Дещо кращою за цим показником є статистика

Національної поліції – цей орган виявився ефективнішим, ніж НАЗК як спеціальний антикорупційний орган: у 2017 р. Національною поліцією направлено до судів 5040 протоколів про зазначені правопорушення і за 2150 з них суди наклали стягнення (42,7%).

Водночас загальна картина щодо протидії корупції – ще більш песимістична. Рівень судимості за найбільш небезпечні і поширені корупційні злочини за останні сім років впав майже у 6 разів, зокрема: за заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем (частини 2–5 ст. 191 КК України) – зі 1641 засудженої особи у 2010 р. до 204 засуджених осіб у 2017 р., тобто у 8 разів, за одержання неправомірної вигоди (хабара) – з 774 осіб у 2010 р. до 218 осіб у 2017 р., тобто у 3,5 рази, а за зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України) – з 708 осіб у 2010 р. до 16 осіб у 2017 р., тобто в 44 рази!

Стрімко зростає відсоток виправданих за ці злочини. Наприклад, якщо у 2010–2012 рр. він становив від 0,2 до 1,1%, то в 2016–2017 рр. – від 4,0 до 16,7%! Це при тому, що загалом суди виправдовують не більше 0,3% всіх осіб, які постають перед судом.

В останні чотири роки серед засуджених за корупційні злочини переважна більшість звільняється від покарання (за службове зловживання – більше 90%). Серед тих, кого покарано, більшість (49,9%) отримала штраф. Незважаючи на те, що позбавлення права обіймати посади є обов'язковим додатковим покаранням за ці злочини, 10–20% засуджених залишаються на своїх посадах. Отже, вчинивши тяжкий корупційний злочин, особа може зі своїх корупційних доходів сплатити відносно невеликий штраф (наразі його максимально можливий розмір – 25,5 тис. грн.) і має можливість далі вчиняти аналогічні злочини.

Реальне позбавлення волі загрожує лише одиницям. Так, за заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем (частини 2–5 ст. 191 КК України) у 2017 р. засуджено до цього виду покарання лише 39 осіб, за зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України) – 2, за одержання неправомірної вигоди – 24, за її надання – 4 особи. Оскільки таке покарання схоже на випадковість, то і страху воно не викликає.

**Таблиця 1. Деякі статистичні дані щодо судимості
за найбільш поширені корупційні злочини
(2010-2017) [2]**

РОКИ	Справи закрито щодо осіб / виправдано осіб із числа тих, що постали перед судом	Засуджено осіб	у т.ч. із числа засуджених			
			засуджено до позбавлення волі / до штрафу	звільнено від покарання	засуджено до позбавлення права обіймати посади як додаткового покарання	призначено більш м'яке покарання, ніж передбачено законом
Заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем (частини 2–5 ст. 191 КК України)						
2010	388 (19%)/ 6 (0,3%)	1641 (80,6%)	130 (7,9%) / 122 (7,4%)	1349 (82,2%)	839 (51,1%)	394 (24,0%)
2011	569 (26,6%) ¹ / 8 (0,4%)	1560 (73,0%)	215 (13,8%) / 170 (10,9%)	1104 (70,8%)	1014 (65,0%)	326 (20,1%)
2012	415 (22,7%) / 3 (0,2%)	1411 (77,1%)	263 (18,6%) / 104 (7,4%)	961 (68,1%)	978 (69,3%)	356 (25,2%)
2013	248 (18,6%) / 12 (0,9%)	1072 (80,5%)	132 (12,3%) / 104 (9,7%)	814 (75,9%)	905 (84,4%)	245 (22,9%)
2014	265 (22,9%) / 14 (1,2%)	876 (75,9%)	91 (10,4%) / 66 (7,5%)	689 (78,6%)	637 (72,7%)	149 (17,0%)
2015	163 (21,8%) / 13 (1,7%)	571 (76,5%)	59 (10,3%) / 47 (8,2%)	448 (78,5%)	446 (78,1%)	83 (14,5%)
2016	111 (26,3%) / 17 (4,0%)	294 (69,7%)	39 (13,3%) / 25 (8,5%)	208 (70,7%)	237 (80,6%)	43 (14,6%)
2017	95 (29,4%) / 24 (7,4%)	204 (63,2%)	33 (16,2%) / 6 (2,9%)	150 (73,5%)	176 (86,3%)	17 (8,3%)
Зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України)						
2010	397 (35,8%) / 4 (0,4%)	708 (63,8%)	45 (6,3%) / 85 (12,0%)	559 (79,0%)	374 (52,8%)	195 (27,5%)
2011	499 (39,6%) / 4 (0,3%)	757 (60,1%)	131 (17,3%) / 81 (10,7%)	502 (66,3%)	506 (66,8%)	169 (22,3%)
2012	370 (40,2%) / 8 (0,9%)	543 (58,9%)	79 (14,5%) / 53 (9,8%)	378 (69,6%)	390 (71,8%)	121 (22,3%)
2013	115 (25,8%) / 14 (3,1%)	317 (71,1%)	38 (12,0%) / 14 (4,4%)	253 (79,8%)	252 (79,5%)	48 (15,1%)

«Невідворотність» відповідальності за корупційні злочини: статистика, яка не бреше

2014	137 (48,7%) / 11 (3,9%)	133 (47,3%)	14 (10,5%) / 9 (6,8%)	102 (76,7%)	105 (78,9%)	14 (10,5%)
2015	64 (56,6%) / 6 (5,3%)	43 (38,0%)	4 (9,3%) / 2 (4,6%)	33 (76,7%)	37 (86,0%)	1 (2,3%)
2016	46 (59,7%) / 9 (11,7%)	22 (28,6%)	0 / 1 (4,5%)	20 (90,9%)	20 (90,9%)	1 (4,5%)
2017	24 (50%) ¹ / 8 (16,7%)	16 (33,3%)	2 (12,5%) / 1 (6,2%)	11 (68,7%)	13 (81,2%)	0
Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України)						
2010	126 (13,8%) / 10 (1,1%)	774 (85,1%)	99 (12,8%) / 175 (22,6%)	488 (63,0%)	464 (59,9%)	163 (21,1%)
2011	273 (26,0%) / 9 (0,9%)	767 (73,1%)	131 (17,1%) / 182 (23,7%)	429 (55,9%)	559 (72,9%)	151 (19,7%)
2012	103 (11,7%) / 5 (0,6%)	702 (79,7%)	137 (19,5%) / 183 (26,1%)	363 (51,7%)	594 (84,6%)	130 (18,6%)
2013	49 (6,2%) / 7 (0,9%)	731 (92,9%)	103 (14,0%) / 193 (26,4%)	420 (57,5%)	638 (87,3%)	99 (13,5%)
2014	34 (7,0%) / 11 (2,3%)	439 (90,7%)	41 (9,3%) / 134 (30,5%)	267 (60,8%)	376 (85,7%)	45 (10,2%)
2015	8 (2,0%) / 11 (2,8%)	375 (95,2%)	59 (15,7%) / 178 (47,5%)	128 (34,1%)	334 (89,1%)	30 (8,0%)
2016	18 (5,9%) / 21 (6,9%)	264 (87,2%)	30 (11,4%) / 196 (74,2%)	29 (11,0%)	238 (90,1%)	11 (4,2%)
2017	13 (5,2%) / 18 (7,2%)	218 (87,5%)	24 (11,0%) / 163 (74,8%)	16 (7,3%)	194 (89,0%)	2 (0,9%)
Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України)²						
2010	36 (27,9%) / 0	[14] 93 (72,1%)	1 (1,1%) / 33 (91,7%)	19 (20,4%)	-	3 (3,2%)
2011	38 (43,2%) / 0	[4] 50 (56,8%)	3 (6,0%) / 27 (54,0%)	18 (36,0%)	-	2 (4,0%)
2012	13 (13,7%) / 0	[5] 82 (86,3%)	1 (1,2%) / 29 (35,4%)	44 (53,7%)	-	6 (7,3%)
2013	16 (16,8%) / 0	[11] 79 (83,2%)	4 (5,1%) / 37 (46,8%)	34 (43,0%)	-	5 (6,3%)
2014	46 (30,2%) / 1 (0,6%)	[41] 106 (69,2%)	7 (15,2%) / 38 (35,8%)	56 (52,8%)	-	12 (11,3%)

МІЖНАРОДНИЙ ЖУРНАЛ «ПРАВО І СУСПІЛЬСТВО»

Хавронюк М.І.

2015	42 [34] (24,0%) / 1 (0,6%)	123 (70,4%)	3 (2,4%) / 79 (64,2%)	35 - (28,4%)	5 (4,0%)
2016	25 [21] (21,0%) / 2 (1,7%)	92 (77,3%)	1 (1,1%) / 84 (91,3%)	4 (4,3%) -	1 (1,1%)
2017	19 [15] (13,4%) / 5 (3,5%)	123 (86,6%)	4 (3,2%) / 110 (89,4%)	6 (4,9%) -	0

При тому, що кількість засуджених за корупційні злочини за сім років впала на 600%, кількість слідчих та прокурорів, які їх розслідують, практично не зменшилась, а кількість кримінальних проваджень про основні корупційні злочини, що перебувають у провадженні, зменшилась лише на 8,6%.

До суду з обвинувальними актами прокурори направили: у 2015 р. – 4737, у 2016 р. – 4386 і в 2017 р. – 5606 проваджень про ці злочини. Але згідно із судовою статистикою в ці ж роки суди засудили лише: у 2015 р. – 1112 особу, у 2016 р. – 672 осіб, а в 2017 р. – 561 особу, тобто у 4–6–10 разів менше, ніж судами було одержано кримінальних проваджень (хоча лише 20% таких злочинів були груповими).

Яка насправді доля щороку зникаючих на шляху з прокуратури до суду кількох тисяч проваджень, статистиці невідомо. Але очевидним стає те, що КК України відкриває широкі можливості для «підвищення на гачок» статей про корупційні злочини багатьох осіб, а КПК України – не менш широкі можливості для їх «зняття з гачка» у корупційний же спосіб. Відтак, боротьба з корупцією є профанацією.

Із зазначеного випливають висновки про потребу запровадження єдиної (а не окремих судової та прокурорської) прозорої системи кримінальної статистики і різкого зменшення дискреції суддів, прокурорів, слідчих (зокрема через усунення корупціогенних факторів в КК і КПК України), підвищення їхньої підконтрольності та відповідальності, насамперед дисциплінарної за участі громадськості в дисциплінарних провадженнях. Без таких заходів, сама по собі заміна в процесі судової реформи одних суддів чи прокурорів на інших і звичайних судів на спеціалізовані антикорупційні суди, не здатна щось суттєво змінити в системі кримінальної юстиції.

Із того факту, що кількість засуджених за корупційні злочини за сім років впала на 600%, можна зробити висновок про теоретичну можли-

Таблиця 2. Деякі статистичні дані щодо руху кримінальних проваджень у найбільш поширених корупційних злочинах (2013-2017) [3]

	Обліковано злочинів	Злочинів, в яких повідомлено про підозру	Злочинів, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом	Злочини, за якими провадження закрито за пунктами 1, 2, 4, 6 ст. 284 КПК
Заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем (частини 2–5 ст. 191 КК України)				
2013	13193	7926	7440 (56,4%)	5983 (45,3%)
2014	10397	5651	4892 (47,0%)	3002 (28,9%)
2015	10211	4989	3672 (36,0%)	2255 (22,1%)
2016	9787	4741	3545 (36,2%)	1641 (16,8%)
2017	10756 (з них 112 – НАБУ)	5923 (з них 6 – НАБУ)	4701 (43,7%) (з них 2 – НАБУ)	1660 (15,4%) (з них 7 – НАБУ)
Зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України)				
2013	3810	697	636 (16,7%)	6753 (177,2%)
2014	2567	312	233 (9,1%)	2352 (91,6%)
2015	3078	261	187 (6,1%)	1847 (60,0%)
2016	3360	133	99 (2,9%)	1587 (47,2%)
2017	3995 (з них 131 – НАБУ)	248 (з них 5 – НАБУ)	189 (4,7%) (з них 2 – НАБУ)	1662 (41,6%) (з них 20 – НАБУ)
Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України)				
2013	1683	1114	1060 (63,0%)	1687 (100,2%)
2014	1535	990	859 (56,0%)	969 (63,1%)
2015	1588	909	730 (46,0%)	985 (62,0%)
2016	1578	758	594 (37,6%)	1069 (67,7%)
2017	2086 (з них 103 – НАБУ)	680 (з них 29 – НАБУ)	481 (23,1%) (з них 9 – НАБУ)	878 (42,1%) (з них 33 – НАБУ)
Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України)				
2013	351	264	202 (57,5%)	315 (89,7%)
2014	390	282	183 (46,9%)	428 (109,7%)
2015	286	190	148 (51,7%)	389 (136,0%)
2016	430	207	148 (34,4%)	416 (96,7%)
2017	556 (з них 26 – НАБУ)	299 (з них 9 – НАБУ)	235 (42,2%) (з них 4 – НАБУ)	312 (56,1%) (з них 4 – НАБУ)

вість пропорційного скорочення кількості слідчих, а особливо прокурорів (слід нагадати, що заплановане згідно із Законом від 2 липня 2015 р. зменшення кількості прокурорів з 1 січня 2018 року до 10000 осіб було скасоване Законом від 7 грудня 2017 р., і їхня загальна чисельність може

сягати 15000 осіб – по одному на кожних 2670 осіб. Для порівняння: у 80-мільйонній Німеччині працює лише 4 тисячі прокурорів [4] – по одному на кожних 20000 осіб).

Також із Табл. 2 видно, що частка корупційних злочинів, які в 2017 р. обліковані НАБУ, в яких НАБУ повідомило про підозру і які НАБУ направило до суду з обвинувальними актами, є поки що мізерною. Так, із 5606 чотирьох основних корупційних злочинів (статті 191, 364, 368 і 369 КК), за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом в 2018 р., детективи НАБУ направили до суду 17 проваджень, що становить 0,3%. Крім того, ними направлено до суду ще 4 кримінальних провадження – щодо злочинів, передбачених статтями 209 і 369-2 КК. Отже, цей орган досудового розслідування свій потенціал на повну силу ще не використовує.

1. НАБУ: *Зі 127 справ, переданих до суду, у третині досі не почався розгляд* // <https://www.pravda.com.ua/news/2018/05/2/7179279/>
2. Судова статистика: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/
3. Прокурорська статистика: <https://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>
4. Хавронюк М. *Прокуратура по німецькі: закону немає, а орднунг є* // http://www.zakonoproekt.org.ua/prokuratura-po-nimetsjki-zakonu-nemaje-a-ordnungh-je_.aspx

Хавронюк М.І. «Невідворотність» відповідальності за корупційні злочини: статистика, яка не бреше

Наскільки ефективно здійснюється правоохоронна діяльність у сфері протидії корупції, неможливо виміряти і з'ясувати без детальних статистичних даних. Лише на їх основі можна говорити про успіхи чи провали у справі протидії корупції. Але, як доводить офіційна статистика, для переважної більшості латентних корупціонерів невідвратною відповідальністю так і не стала.

Із того факту, що кількість засуджених за корупційні злочини за сім років впала на 600%, можна зробити висновок про теоретичну можливість пропорційного скорочення кількості слідчих, а особливо прокурорів (слід нагадати, що заплановане згідно із Законом від 2 липня 2015 р. зменшення кількості прокурорів з 1 січня 2018 року до 10000 осіб було скасоване Законом від 7 грудня 2017 р., і їхня загальна чисельність може сягати 15000 осіб – по одному на кожних 2670 осіб).

Ключові слова: корупційні злочини, невідворотність кримінальної відповідальності

Khavronuk M.I. «Inevitability» of responsibility for corruption crimes: statistics that are not lying

The effectiveness of law enforcement activities in the field of combating corruption can not be measured and determined without detailed statistical data. It is only on their basis that we can talk about successes or failures in the fight against

corruption. But, according to official statistics, the overwhelming majority of latent corruptors did not inevitably take responsibility.

From the fact that the number of convicted persons for corruption crimes fell by 600% over the seven years, it can be concluded that the theoretical possibility of a proportional reduction in the number of investigators, and in particular prosecutors (it should be reminded that the reduction of the number of prosecutors planned in accordance with the Law of July 2, 2015) from January 1, 2018, up to 10,000 people were repealed by the Law of December 7, 2017, and their total number can reach 15,000 people - one for every 2670 people.

Key words: corruption crimes, inevitability of criminal responsibility